

ERHVERVSUDDANNELSE OG -UDVIKLING I LANDDISTRIKTERNE

Notat til Folketingets Udvalg for Landdistrikter og Øer

Kontakt:

Anders Hedetoft, Karin Topsø Larsen, Anne Thomas

Tlf.: 3085 5188, anne.thomas@crt.dk

Titel:

Erhvervsuddannelse og -udvikling i landdistrikterne

Notat til Folketingets Udvalg for Landdistrikter og Øer

Forfattere:

Anders Hedetoft

Karin Topsø Larsen

Anne Thomas

Center for Regional- og Turismeforskning (CRT)

Stenbrudsvej 55

3730 Nexø

Telefon +45 5644 1144

E-mail: crt@crt.dk

www.crt.dk

© 2020 Center for Regional- og Turismeforskning,

Center for Regional- og Turismeforskning er et center for anvendt forskning, der løfter analyse- og udviklingsopgaver samt forskningsprojekter med særligt fokus på yderområder.

Centrets primære fokus er regional udvikling med fokus på yderområder, turisme i et destinationsperspektiv samt modeløkonomisk analyse. CRT er beliggende på Bornholm og har eksisteret siden 1994.

Hovedkontor i Nexø, Bornholm

Afdeling på Frederiksberg, Kbh.

Indhold

Opsummering	4
1. Erhvervsuddannelser i landdistrikterne.....	4
1.1. Baggrund	4
1.2. Undersøgelse af uddannelsen af faglærte.....	4
1.3. Undersøgelsens resultater:	5
1.4. anbefalinger for erhvervsuddannelser	6
2. Erhvervsudvikling i landdistrikter	7
2.1. Baggrund	7
2.2. Undersøgelsens resultater:	7
2.3. anbefalinger for erhvervsudvikling	8

Opsummering

Torsdag den 24. september havde Center for Regional- og Turismeforskning foretræde for Folketingets udvalg for Landdistrikter og Øer.

På mødet anbefalede vi en række nødvendige indsatser hvis formål er at skabe optimal udvikling i Danmark.

Med optimal mener vi, udvikling der aktiverer og udnytter Danmarks fulde potentiale ved at anskue landdistrikterne som de ressourcestærke områder de faktisk er. Indsatserne har fokus på uddannelses- og arbejdsmarkeds- samt erhvervsudviklingsområderne.

Vores anbefalinger baserer sig blandt andet på to nylige forskningsprojekter, der er gennemført med støtte fra Landdistriktspuljens forskningsmidler.

Nærværende dokument udgør det faglige baggrundsnotat til nogle af de anbefalinger vi fremførte ved foretræde for udvalget

1. Erhvervsuddannelser i landdistrikterne

1.1. Baggrund

Danmark mangler faglært arbejdskraft og landdistrikternes erhvervsstruktur, der bruger mange faglærte, gør dem særligt udsatte.

Center for Regional- og Turismeforskning, med støtte fra Landdistriktspuljens forskningsmidler, har i 2019 undersøgt landdistrikternes evne til at uddanne og fastholde samt tiltrække faglært arbejdskraft. Formålet var især at undersøge, hvilken rolle erhvervsuddannelsessystemet spiller for de erhvervsuddannedes flyttemønstre.

1.2. Undersøgelse af uddannelsen af faglærte

De danske landdistrikter er gode til at uddanne faglært arbejdskraft. (Danske landdistrikter er her defineret som land- og yderkommunerne).

Selvom kun ca. 35% af befolkningen bor i landdistrikterne blev 45% af alle danske faglærte uddannet i et landdistrikt.

Spørgsmålet er, om landdistrikterne får glæde af de uddannede selv?

I vores statistiske undersøgelse har vi fulgt alle erhvervsuddannelseselever, der blev færdiguddannet i

perioden 2009-2017. Vi har undersøgt sammenhænge mellem

1. elevens opvækstkommune
2. hvor eleven har gennemført sit hovedforløb
3. hvor eleven har gennemført sin praktik
4. den færdiguddannede faglærtes bopæl og første arbejdssted et år efter de blev færdiguddannet
5. den faglærtes bopæl og arbejdssted i 2017

1.3. Undersøgelsens resultater:

Overførsel af faglært arbejdskraft er ensidig fra landdistrikterne til byerne

Der sker en overførsel af faglært arbejdskraft fra landdistrikterne til byerne, mens landdistriktskommunerne kun i ringe grad er i stand til at tiltrække faglært arbejdskraft udefra.

Landdistriktskommuner er i høj grad afhængig af de lokale unge med en erhvervsuddannelse for at få faglært arbejdskraft

I 2017 bestod ca. 75 % af de beskæftigede faglærte i landdistriktskommunerne af personer, der var opvokset i nærområdet, mens knap 25% var tiltrukket udefra. Sammenligner man med bykommunerne bestod 48% af den faglærte arbejdskraft af lokalt-opvoksede personer, mens 52% var tiltrukket udefra.

Særligt praktikpladsernes beliggenhed bestemmer den enkelte EUD-elevs flyttemønstre

Ca. 70% af alle faglærte fandt en praktikplads i nærheden af det område, hvor de er opvokset.

Knapt 76% af alle faglærte fik deres første job i nærområdet til deres praktikplads og

Følger man hele uddannelsesforløbet fra opvækstkommune til praktikplads, er det hele 82% af de, der får deres første job som faglærte i nærheden af hvor de er opvokset, der også har haft en lokal praktikplads.

Praktikpladsens nærhed er vigtigere i forhold til at knytte en faglært til et lokalområde, end skolens beliggenhed.

50% af EUD-eleverne tog deres hovedforløb i nærheden af hvor de er opvokset.

Ca. 56% af alle færdiguddannede EUD-elever får deres første job i nærheden af deres hovedforløb.

Det er ikke det samme som at sige, at skolens beliggenhed er ligegyldig

De kommuner hvor den største andel af de lokalt opvokset må rejse væk for at gennemføre deres hovedforløb, er samtidig de kommuner, som oplever den største fraflytning blandt EUD-elever. Så beliggenheden af hovedforløbet er overordentligt vigtig, den er blot mindre entydigt end vores resultater på praktikpladsområdet.

Et bredt fagudbud betydningsfuld.

Det er igennem erhvervsuddannelses-institutionernes udbudsret til de enkelte fag, at der skabes samarbejde med de lokale arbejdsmarkeder

Hvis skolen ikke udbyder et specifikt fag på Grundforløb 2 eller hovedforløbsniveau, er der ingen anledning til at have et forpligtende samarbejde mellem skolen og det lokale erhvervsliv. Af denne grund alene er et bredt fagudbud betydningsfuld

Der sker en overførsel af EUD-elever og faglært arbejdskraft fra yderkommunerne til landkommunerne.

Elever fra yderkommuner må rejse langt efter skoleudbuddet i forhold til elever fra landkommunerne og flere fra yderkommunerne rejser helt væk i forbindelse med gennemførelse af en EUD uddannelse. Der er således store forskelle på forskellige typer af landdistrikter – og ikke kun landdistrikterne i forhold til byområderne.

Landkommunerne udgør en slags kerneområde for erhvervsuddannelserne.

Det landkommunerne, der har den største andel af EUD-elever og faglært arbejdskraft set i forhold til andre kommunetyper. Det er til trods for, at det største absolutte antal elever, praktikpladser og jobs ligger i bykommunerne.

Det er derfor overordentligt vigtigt at skelne mellem kommunetyperne, når man undersøger erhvervsuddannelsessystemet i landdistrikterne.

Elevens alder har stor betydning for tilknytningen til lokalområdet.

For de helt unge elever (de, som afsluttede deres EUD i en alder af 17-20 år), samt til dels de 21-22 årige, er der stor tilknytning til opvækstkommunen.

For de ældste elever i vores undersøgelse, især dem i aldersgruppen 35-39 år, er der ligeledes en stor tilflytning til de bopælskommune de bor i, når de påbegynder uddannelsen.

Der er således et behov for et lokalt udbud af både hovedforløb og praktikpladser. EUD-elever i aldersgrupperne 23-30 år er de mest mobile og det er blandt dem, at vi ser den største fraflytning.

1.4. Anbefalinger for erhvervsuddannelser

1. Lokale praktikpladser til alle uanset fag

Hvis man vil fastholde flere faglærte i landdistrikterne, skal man hjælpe flere lokale unge til at finde en lokal praktikplads uanset fagvalg.

Det nuværende erhvervsuddannelsessystem tegner en række faglige oplande, der tager udgangspunkt i skolernes udbudsstrukturer og ikke i eleverne.

Vi foreslår, at man i højere grad bør indrette de økonomiske styringssystemer, så hver

erhvervsuddannelsesinstitution har ansvar for at opsøge lokale praktikpladser, uanset fag.

2. Fleksible hovedforløbsudbud

Undersøgelsen viser, at det især er de helt unge og de lidt ældre elever, der er afhængige af lokale udbud af hovedforløb.

Der savnes (økonomiske) incitamentsstrukturer til at bære et forpligtende udbudssamarbejde mellem skolerne, og det bør derfor overvejes, om der er behov for en grundlæggende nytænkning af, hvordan et bredere udbud af hovedforløbsfag kan sikres.

3. Differentiering mellem yderkommuner og landkommuner i uddannelsespolitikken

Denne analyse viser, at det faktisk går meget godt i landkommunerne med erhvervsuddannelsessystemet. Problemet ligger i yderkommunerne.

Yderkommunerne har en høj andel af unge, der vælger en erhvervsuddannelse, men grundet manglende adgang til skole, praktikplads og måske også job ender de med at fraflytte nærområdet, mens de er under uddannelse. Det er arbejdskraft, som de lokale arbejdsmarkeder har og vil få brug for.

Uddannelsespolitisk er der derfor behov for at udtænke særlige indsatser. Det kunne være at overveje en mere håndholdt uddannelsespolitik, der tager højde for specifikke lokale strukturer og tage hånd om alle erhvervsuddannelseselever i lokalområdet, uanset fag, kan kobles på en lokal virksomhed, uanset faget.

2. Erhvervsudvikling i landdistrikter

2.1. Baggrund

CRT har gennemført en interviewundersøgelse blandt landdistrikts-nøglemedarbejdere i 41 ud af 45 land- og yderkommuner i Danmark med henblik på at kortlægge, hvordan landdistriktspolitiske indsatser behandles politisk, hvordan de er organiseret forvaltningsmæssigt og hvilke erfaringer man har i kommunerne i den forbindelse.

2.2. Undersøgelsens resultater:

Hele landdistriktsindsatsen er (i stigende grad) afhængig af ekstern fundraising og af bidrag fra private fonde.

Afhængigheden af ekstern finansiering reducerer kommunens mulighed for at sætte rammerne for udviklingen ud fra devisen, at den der betaler, bestemmer. Som udgangspunkt er der tale om gode og konstruktive samarbejder mellem lokalsamfund, kommuner og fonde, men lokalsamfundenes (og kommunernes?) stigende afhængighed af fondsmidler er samtidig med til at reducere den lokaldemokratiske kontrol med de initiativer, der sættes i værk for at sikre udvikling i landdistrikterne, og samtidig bevirker det, at hele indsatsen kommer til af fremstå noget ad hoc præget.

Skiftet til en mere strategisk erhvervs- og lokalområdeudvikling er kun i meget begrænset omfang implementeret i den kommunale landdistriktsindsats

I den *nationale* landdistriktsindsats er der sket et skifte i fokus fra bosætning og lokal samfundstrivsel, til et større fokus på erhvervsudvikling og økonomiske aktiviteter udenfor de største byer.

Også i landdistriktsforskningen er der mange, der anbefaler et skifte fra fokus på livsvilkår og "hverdagsmageri" til en mere strategisk tilgang til erhvervsudvikling og lokalområdeudvikling.

Dette skifte i den nationale landdistriktsindsats og i anbefalingerne fra landdistriktsforskningen ser man imidlertid kun i meget begrænset omfang implementeret i den kommunale landdistriktsindsats.

Den kommunale landdistriktsindsats har typisk stadig fokus på levevilkår i lokalsamfundene og på initiativer, der skal fremme borgerinddragelse og lokaldemokrati.

Mange lokale græsrodder eller ildsjæle passer IKKE passer ind i det etablerede erhvervsfremmesystem

Generelt set er der blandt de landdistriktsansvarlige både en interesse og en åbenhed overfor i højere grad at inkludere erhvervsvinklen i landdistriktsindsatsen. Udfordringen er imidlertid, at mange af de lokale græsrodder eller ildsjæle, der brænder for at sætte nye aktiviteter i gang i lokalområdet, ofte befinder sig et sted, hvor de IKKE passer ind i det etablerede erhvervsfremmesystem. Mange gange er der tale om livsstilsentreprenører, der ikke skelner så meget mellem hobby, interesselid og mere traditionel forretningsudvikling.

I etableringsfasen trækker disse livsstilsentreprenører endvidere ofte på eksterne projektmidler. Når der udvikles på disse projektideer, er der sjældent tale om traditionel forretningsudvikling, og projekterne passer derfor dårligt ind i det traditionelle erhvervsfremmesystem.

Mange af sådanne græsrodsprojekter bliver henvist til finansiering via LAG-systemet, og LAG-systemet er overordnet set ikke gearret til at kunne *rådgive* disse ildsjæle i en forretningsmæssig udviklingsretning.

En kommunal landdistriktsindsats med fokus på strategisk erhvervs- og lokalområdeudvikling skal kunne støtte i overgangen mellem projekt og forretningsfase

Såfremt det skal give mening i større udstrækning at inkludere erhvervsfremmevinklen i den kommunale landdistriktsindsats, så synes det at skulle være i form af en mere målrettet indsats mod disse livsstilsentreprenører og mikrovirksomheder, så det i større udstrækning bliver muligt at hjælpe i overgangen fra hobbyfasen og afhængigheden af eksterne projektmidler til en situation med en bæredygtig forretning, der kan give aktivitet og beskæftigelse i lokalområdet.

2.3. Anbefalinger for erhvervsudvikling

Hovedparten af analysen anbefalinger er målrettet det kommunale og det subkommunale niveau, og derfor mindre relevant for Folketingets landdistriktsudvalg.

Men på det overordnede niveau viste undersøgelsen blandt andet, at "vækst og gode levevilkår i landdistrikterne" ikke passer ikke ind i de traditionelle kommunale kerneopgaver. Kommunernes indsats for landdistrikterne har karakter af en 'kan-opgave'. Ligesom hovedparten af landdistriktsområdet i øvrigt er denne indsats ikke særskilt lovhjemlet fra statslig side.

Det har den konsekvens, at kommunerne griber opgaven an på meget forskellige måder og med en stor variation i fokusområder og økonomi.

Samtidig er der risiko for, at indsatsen bliver nedprioriteret som følge af varetagelse af kommunens 'skal-opgaver'.

CRT peger i undersøgelsen på, at en løsning på denne udfordring kunne være, at staten etablerer hjemmel til indsatsen, måske som led i en landdistriktslov. En sådan lov kunne udstikke de overordnede retningslinjer, stadig med rum til individuelle kommunale løsninger, for den kommunale landdistriktsindsats.